

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 1 Sayı: 1 Ağustos 2018

s.s. 284-337

**Makalenin Geliş
Tarihi**

31/07/2018

**Makalenin
Kabul Tarihi**

08/08/2018

Yayın Tarihi
21/08/2018

HELVACİZÂDE SÂDİKÎ MUSTAFA EFENDİ'NİN ÇEŞİTLİ YAZMA ESERLERDEKİ MANZUMELERİ

Eren ÇABUK*
Talha DİLBEN**
Sadık ALAÇAM***

ÖZET

İslamiyet'ten sonraki Türk Edebiyatında tasavvufun geniş bir etkisi olmuştur. Tasavvuf halktan saraya kadar toplumun her kesimi üzerinde etkisini hissettirmiştir. Halk için bir eğitim mektebi konumunda olan tekkelerde ve programlı eğitimin verildiği medreselerde tasavvuf adeta her şeyin üzerine bina olunacağı bir temel olarak görülmekteydi. Böyle bir ortamda oluşturulmuş olan Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı, Türk Edebiyatı içerisinde uzun yıllar boyunca kendini göstermiştir. Ortaya çıkışı birtakım buhranlara, sıkıntılara dayalı olan tasavvuf, etkisini gösterdiği yüzyıllar boyunca insanların sığındığı bir manevi liman gibi olmuştur. İnsan hayatını düzenleyen, kendine özgü davranış biçimleri ortaya koyan ve belirli aşamalardan oluşan tasavvuf, en yoğun görüldüğü tekkelerde, tarikatlarda, mürşitlerin ve müritlerin dillerinde ve kalemlerinde insanları kendi sahasına davet eden bir edebiyatı da doğurmuştur ve Ahmed Yesevi gibi pirlerin, Yunus Emre gibi dervişlerin

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. eren.cabuk547@gmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. talhadilben@gmail.com

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. sd_k_alacam@hotmail.com

öncülüğünde dikkat çekici ve etkisi yüzyıllar boyunca sürecek olan bir saha oluşturmuştur. Ayrıca Klasik Türk Edebiyatında da yoğun bir şekilde kendini göstermeye devam etmiştir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşamış olan ve Şeyh Mustafa olarak da anılan Kayserili mutasavvıf şair Helvacızâde Sâdikî Mustafa Efendi de manzumelerinde tasavvufi etkinin oldukça fazla görüldüğü bir divan şairidir. Sâdikî mahlaslı birçok şair bulunması ve yazma eserlerde şairin adının tam olarak verilmemesi Helvacızâde Sâdikî'ye ait olan şiirlerin tespiti konusunda birtakım zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Çalışmamızda, Sâdikî Mustafa Efendi'nin, Helvacızâde ve Helvacıoğlu olarak da yazma eser mecmularında anıldığı tespit edilmiş ve onun çeşitli yazma eserlerdeki yirmi bir adet manzumesinin metni ve tıpkıbasımları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Helvacızâde Sâdikî, Tasavvuf, Manzume, El Yazması, İlahi

THE VARIOUS POEMS IN MANUSCRIPTS WORKS OF HELVACIZÂDE SÂDIKÎ MUSTAFA EFENDİ

ABSTRACT

First of all the Turkish literature had affected by the Islam sufism broadly; after accepting the Islam. Then the Islam sufism had influenced every layers of the society. As a result, the sufism of Islam was seen by the folk as a corner stone of the structure in dervish lodges, education for community and the organized education by the muslim theological school members. The dervish lodge literature and the sufism Literature had been consisted of and inferred by the impression of that ambiance over the years. The sufism came to exist by criss' and depressions unlike and also spiritual haven for the people by centuries. The human life is organized by the Sufism by unique way and the unique way is consisted of significant stages. The sufistic way is seen in dervish lodges, Mentor dervishes and their followers procrated a literature with their pen and speech.

The sage Ahmed Yesevi and dervish Yunus Emre are the mentors that kind literature pointed to by during years. The sufism literature endured and affected the Clasical Turkish Literature. Sheikh Mustafa Efendi XVIIth century and XVIIIth centuries that his poems was affected same way. His nickname was Sâdikî and he was the sufi. The difficulty of finding his work is there was a lot of same nicknamed people in literature. Thus he was mentioned as Helvacizade or Helvacioğlu in manuscripts in our work we had given twenty one poems and their facsimiles.

Key Words: Helvacızâde Sâdikî, Sufism, Poem, Manuscript, Hymn

GİRİŞ

İslamiyet'ten sonraki Türk Edebiyatında tasavvufun geniş bir etkisi olmuştur. Tasavvuf halktan saraya kadar toplumun her kesimi üzerinde etkisini hissettirmiştir. Halk için bir eğitim mektebi konumunda olan tekkelerde ve programlı eğitimin verildiği medreselerde tasavvuf adeta her şeyin üzerine bina olunacağı bir temel olarak görülmekteydi. Böyle bir ortamda oluşturulmuş olan Tekke ve Tasavvuf edebiyatı, Türk Edebiyatı içerisinde uzun yıllar boyunca kendini göstermiştir. Ortaya çıkışı birtakım buhranlara, sıkıntılara dayalı olan tasavvuf, etkisini gösterdiği yüzyıllar boyunca insanların sığındığı bir manevi liman gibi olmuştur. İnsan hayatını düzenleyen, kendine özgü davranış biçimleri ortaya koyan ve belirli aşamalardan oluşan tasavvuf; en yoğun görüldüğü tekkelerde, tarikatlarda, mürşitlerin ve müritlerin dillerinde ve kalemlerinde insanları kendi sahasına davet eden bir edebiyatı da doğurmuştur ve Ahmed Yesevi gibi pirlerin, Yunus Emre gibi dervişlerin öncülüğünde dikkat çekici ve etkisi yüzyıllar boyunca sürecek olan bir saha oluşturmuştur. Ayrıca Klasik Türk Edebiyatında da yoğun bir şekilde kendini göstermeye devam etmiştir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşamış olan ve Şeyh Mustafa olarak da anılan Kayserili mutasavvıf şair Helvacızâde Sâdıkî Mustafa Efendi de manzumelerinde tasavvufi etkinin oldukça fazla görüldüğü bir divan şairidir. Sâdıkî mahlaslı birçok şair bulunması ve yazma eserlerde şairin adının tam olarak verilmemesi Helvacızâde Sâdıkî'ye ait olan şiirlerin tespiti konusunda birtakım zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu zorluklar, şairin yazma eserlerde anıldığı ad veya adların, şairin üslubunun ve şiirlerinin konusunun tespitiyle aşılmıştır.

2017 yılında, Helvacızâde Sâdıkî'nin manzumelerini barındıran bir yazma eserde bulunan manzumeler dikkatimizi çekmiş ve şair üzerinde merakımızı uyandırmıştır. Başlangıçta şairin gerçek adına veya tam künyesine ulaşamadığı için şairin kim olduğu konusunda ve diğer manzumelerine dair yeterli bilgiye ulaşamamıştır. Yaptığımız araştırmalarda çok sayıda Sâdıkî mahlaslı şaire rastlanılmış olması konuyu önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Tarafımızca Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 9718/9 yer numarasıyla kayıtlı bulunan nüshanın başlığında, kondisyon düşüklüğü nedeniyle daha önce kaydeden kişiler tarafından okunamamış olan *Helvacızâde Sâdıkî* adı okunmuş ve araştırdığımız şairin Kayseri'de meşhur olmuş XVII. ve XVIII. yüzyıl mutasavvıf şairi Şeyh Mustafa Efendi'nin kendisi olduğu tespit

edilmiştir. Bu vesileyle şairin çeşitli yazma eserlerde tespit ettiğimiz 21 manzumesinin transkripsiyonlu metni verilmiş ve tıpkıbasımlarıyla birlikte sunulmuştur. Bir mutasavvıf şair olan ve sanatsal kaygılardan ziyade tasavvufi amaçlarla manzumeler yazan Helvacızâde Sâdikî'nin manzumelerinde aruz vezninin oldukça aksadığı görülmüş ve metin tamiri yapılmaya çalışılmıştır.

1. HAYATI

Helvacızâde Sâdikî Mustafa Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Şiirlerinde Sâdikî mahlasını kullanan şairin asıl adı Mustafa'dır. Halk arasında Şeyh Mustafa olarak da anılan şair, Âşık-ı Hakikî Baba Sâdikî olarak tanınmıştır. Şair Belîğ'in babası Kayseri müftüsü Ali Nisârî Efendi'ye yazdığı mersiyeden XVIII. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Ahmed Nazif, Sâdikî Baba'yı "ilm ile ameli, zâhidlikle takvâyı, tarikatle şeyhliği şahsında toplamış bir zât-ı velî" olarak tarif etmektedir ve şâirin ârifâne ve âşıkâne şiirler yazdığını, devrinde meşhur bir kimse olduğunu kaydetmektedir. Helvacızâde Sâdikî Mustafa Efendi, Ragıp Güven'in derlediği Mecmua'ya göre Hicrî 1135 (M. 1722) yılında vefat etmiştir. (Köksal, 2014) Sâdikî, Kayseri'de Çifteönü ilerisinde "Eyüler Kabristanı"nda meftundur (Güven 2000: 28).

2. EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Tasavvuftan önemli derecede etkilendiği görülen ve halk içinde saygı duyulan bir şeyh olduğu anlaşılan Helvacızâde Sâdikî Mustafa Efendi'nin daha sade ve anlaşılması daha kolay bir dille yazdığı âşıkâne şiirleri yanında Arapça ve Farsça kelimelerle yüklü, vaaz üslubunu andıran, öğretici dini-ahlaki manzumeleri de bulunmaktadır. Bu manzumelerinde edebi bir kaygı gütmemiş, tarikat ehline dini ve ahlaki konularda bilgi vermeyi amaçlamıştır. Buna karşılık âşıkâne şiirlerinde ise rindâne üsluba yaklaştığı görülmektedir.

Mutasavvıf şairlerin şiir yazmalarındaki temel amaç insanları tasavvufa davet etmektir. Dolayısıyla edebiyatı bir araç olarak kullanmışlardır. En çok kullandıkları nazım şekli ilahi olmuştur. Tekke şairleri ilahileri hem hece hem de aruz vezniyle yazmışlardır. Ancak bu şiirlerin aruz vezniyle yazılanlarında sanatsal kaygıdan ziyade dergâha müritleri davet etmek kaygısı olduğundan çoğu zaman veznin kusursuz olmasına riayet edilmemiştir ve bu nedenle vezin genellikle aksamıştır.

Helvacızâde Sâdıki'nin incelediğimiz manzumelerinin tamamında aruz vezni kullanılmıştır. Bu manzumelerde de bahsettiğimiz nedenlerden dolayı veznin mükemmel olmadığı, aksaklıkların olduğu gözlemlenmiştir. Sâdiki, manzumelerinde genelde aynı birim ve şekilleri kullanarak, çoğunlukla sanatsal kaygı gütmeden tasavvufî amaçlarla manzumeler yazmıştır. İncelediğimiz manzumelerin tamamı beyit nazım birimiyle yazılmış ve aa/ba/ca/da... kafiye örgüsü kullanılmıştır. Bu tek tip, standart kullanımın altındaki temel sebep de edebiyatın mutasavvıf şairlerce bir araç olarak kullanılmasından ileri gelir. Helvacızâde Sâdıki manzumelerinde; tevhid, münacat, naat, nazire, mersiye gibi nazım türlerini kullanmıştır.

Kendisinin mutasavvıf olduğu bilinen Helvacızâde Sâdıki Mustafa Efendi'nin manzumelerinde tasavvufun etkisi önemli derecede hissedilmektedir. Şiirlerinde; ölüm, ahiret, ölümden sonra insanın başına gelenler, kabir azabı, ibadet, dünyanın geçiciliği, anne babaya saygının önemi, karamsarlık, umutsuzluk, peygamber sevgisi, hamd ve şükür, dünyanın kötülüğü, umduğunu bulamama gibi konuları işlemiştir.

Dini bilgilere ve dini eserlere vâkıf olduğu anlaşılan Helvacızâde Sâdıki'nin kendisinden önce yaşamış önemli şairlerden de haberdar olduğu ve onları da okuduğu, bu şairlere yazmış olduğu nazirelerden tespit edilmiştir. İncelemiş olduğumuz manzumeler arasında *elden gider ve böyle bilmezdim seni* redifli manzumelerinin Avnî (ö. 1481) ve Revânî (ö. 1524)'ye nazire olduğu anlaşılmaktadır. Avnî'nin:

Sâkiyâ mey vir ki bir gün lâle-zâr elden gider
Çün irer fasl-ı hazân bâğ ü behâr elden gider (Doğan, 2016: 218)

matla beyitli ve 5 beyitten oluşan rindâne gazelini, Sâdıki tasavvufi düşüncelerle yoğurmuş ve ona 10 beyitlik bir nazire yazmıştır:

'Aklıñı cem' eyle başa bu cihân elden gider
Zât-ı kâmil kıl tedârik cism ü cân elden gider (B: M.15/1)

Dil uzatma kimseye kendiñde bil noxsân-isen
Žâyi' itme 'ömrüñi kim nâgihân elden gider (B: M.15/2)

Sâdıki'nin bestelenmiş manzumesi olan *böyle bilmezdim seni* redifli manzume de Revânî'nin:

Bî-vefâ dildâr imişsin böyle bilmezdim seni
Hem-dem-i agyâr imişsin böyle bilmezdim seni (Avşar, 2017: 460)

matla beyitli gazeline yazılmış bir naziredir. Sâdıkî, dünyada umduğunu bulamamıştır ve ondan yakınmaktadır, onun aslı olmayan geçici bir heves olduğunu, kimsenin dünyada kalıcı olamayacağını söylemektedir:

Bir fenâ dünyâ imişsin böyle bilmezdim seni
Aşlı yok sevdâ imişsin böyle bilmezdim seni (B: M.16/1)

Gel berû dur dünyâ konanı göçer tırmaz gider
Kimse olmaz bu dünyede devlet ile pâyidâr (C: M.19/12)

Sâdıkî, geçici bir hevesten ibaret olan dünyadan elini çekmiştir ve onun edepsiz, arsız olduğunu söylemektedir:

Şâdıkî el çekdi senden sen de andan çek eliñ
Bî-edeb bî-‘âr imişsin böyle bilmezdim seni (B: M.16/9)

Tasavvufî etki altında olan her şair için ölüm konusu, etkileyici ve dehşetli manzaralar sunar. Helvacızâde Sâdıkî'nin manzumelerinde de ölüm teması çok yoğun bir şekilde hissedilmektedir ve şair ölüme dair manzaraları çeşitli kurgular içerisinde oldukça etkileyici bir biçimde şiirinde vermektedir:

Bir ağaçdan ata binüp götüreler dört kişi
Yerler altında koyalar bu tenüñ mihmân ola (A: M.1/7)

Çöke kırtlar kuşlar ol nâzük tenüñi yemege
Mür u mâre münis olup cigerüñ biryân ola (A: M.1/8)

Tağıla kabrûñ üstünden okıyan döstlar kamu
Kamu tenhâ kabr içinde başuña zindân ola (A: M.1/9)

Helvacızâde Sâdıkî'nin ölüm içerikli en etkileyici manzumeleri, C nüshasında *Ahvâli'l-kubûr* başlığı altında 72 beyitten oluşan, F nüshasında ise *Beyân-ı Şâdıkî* başlığı altında son 33 beyti bulunan manzumelerdir.

Söz konusu manzumelerde, bir rivayete göre Allah'ın, geride bıraktıkları bedenlerini, ailelerini ve dostlarını görmek için izin isteyen ölümlere destur

vermesi ve dünyaya ruhen geri dönen bu ölülerin karşılaştıkları manzaraların realist tasvirlerle verilmesi oldukça etkileyicidir:

Göresimiz geldi yâ Rab vir bize destür bu gün
Kim ziyâret idelüm tenlerimüz fi'l-mezâr (C: M.17/11)

İzn ire ol dem Hudâdan yügrüşüben varalar
Kabr içinde göreler tenlerini nolmuş 'ayân (C: M.17/12)

Et tamar gitmiş kemükler kırımış kalmış kafa
Ayırup incik ayaklar kemüğünü rüzigâr (C: M.17/36)

Sökelüp kollar kemügi çeñe kemügi yatur
Bunları böyle göricek ağlaşalar zâr u zâr (C: M.17/37)

Allah, ölülerin bu isteklerine destur verir ve ölüler buna sevinerek, geride bıraktıklarını görmek üzere dünyaya dönerler:

Varıñ evleriñüzi görıñ deye ol Zü'l-celâl
Sevnişiben yügrüşüben tiz irişeler yayan (C: M.18/10)

Ölülerin hayattayken sevdiği kimseler, artık başka şehirlere, başka evlere taşınmışlardır. Ancak ölüler, onları bulurlar. Kimi erkek ölünün eşi, başka bir adamla evlenmiş ve çocukları, babalarının yokluğunda boynu bükük bir halde kalmıştır:

Göreler kiminiñ hâtünün[ı] almış gayrı er
Yavricaqları kamu boynın egüp eyler fiğân (C: M.18/12)

Analarına şoralar n'oldu bizim babamız
Âh idüp ağlar anası dir oğullar el-emân (C: M.18/13)

Babañuz topraklar altında yatur bu gün yalnız
Yerine yatlar gelüp zabt etdi mülk-i hânüman (C: M.18/14)

Dünyaya dönen ölüler arasında kadınlar da vardır. Kimi kadınların da eşleri, artık başka bir kadınla evlenmiştir. Ölmüş kadınlar, eşlerinin yeni evlendikleri kadınlardan, geride bıraktıkları çocuklarına ve eşlerine iyi davranmaları, onları incitmemeleri konusunda isteklerde bulunmaktadır.

Hayattayken özenle besleyip büyüttükleri çocukları, öz annelerini kaybetmiş ve gözleri yaşlı bir şekilde, kendilerine kötü davranan üvey anneye muhtaç kalmışlardır. Şair, duygusal bir üslupla ve sunduğu bu manzaralarla okuyunları etkilemeye çalışmaktadır:

Dögüben söger kıovar ol sevgülü yavruların
Düşmüş ügey ana eline gözi yaşı revân (C: M.18/20)

Der ki hâtün çünkü geldiñ yerime aldıñ erim
Yavricağlarım esir ki eyle anlara ihsân (C: M.18/21)

Eyü söyle yavricağlarım benim incitme
Egri bakma kıuzularım saña kıalmaz cihân (C: M.18/22)

Ügey analar işini işleme lutf eylegil
Tarılup çatma kıaşıñ göziñ irişdirme figân (C: M.18/23)

Höşca tut benim helâlim sevgülü yârimi hem
Hizmetin gör kıayıpup söğme uzatma hem ziyân (C: M.18/24)

Şair bu manzaraları, ölümden ibret almak ve *dâr-ı yalan* olarak tanımladığı geçici dünya hayatına bağlanmayarak ahirete hazırlanmak konusunda yazdığını manzumenin son beyitlerinde aktarır:

İmdi ey kıardaşlarım fikir it bunı [sen] bu gün
Olmadın muhtâc tedârik eyle zâdı [sen] hemân (C: M.18/31)

Bunları duyduñ işitdiñ Şadıkı sen de dürüş
Âhîret sa'yın kıoma elden dünyâ dâr-ı yalan (C: M.18/32)

Devamındaki *Beyân-ı Şadıkı* başlıklı manzumede de aynı kurgu vardır. Bayram günlerinde ölümler, geride bıraktıklarını görmek için Allah'tan izin isterler:

Hem iki bayrâm günü geldikde cânlar cümlesi
Hakdan isterler izin dirler kıamu yâ Müste'ân (C: M.18/4)

Dünyede evlerimize varalum hep görelüm
Akrabâmuz döstlarımız görelüm diyeler hemân (C: M.18/5)

[Hâtunumı] oğlumı kızcağazım n'oldu bular
Döstcağazım göreyim anlar ile yedimdi çok nân (C: M.18/6)

Atacığım anacığım göreyim arkadaşlarım
Hep göreyim yoldaşcığım tā ki olam şādumān (C: M.18/7)

Sâdıkî, ihvanlar için ibadet konularında nasihat-âmiz manzumeler yazmıştır ve ibadeti terk etmenin zararlarından bahsetmiştir:

Bil zevâcir içre taḥrîr eyledi İbn-i Hacer
Kim namâzı terk idene var durur on beş zarar (A: M.2/1)

Sâdıkî'nin peygamber sevgisi konulu manzumeleri de vardır:

Yâ Resûlallâh cemâlün nûrına kılsam nazar
Hiç gönülde zerrece kalmaz gider jeng ü keder (A: M.6/1)

Sâdıkî, Allah'a kul olup Hazret-i Muhammed'in ümmetinden olduğu için kendini emin hissetmektedir ve Allah'a hamd etmektedir:

Kıl Hakkâ hamd ü sena kim eyledi bize 'atâ
Kıldı bizi ümmetinden Muştafânuñ ol Hudâ (A: M.9/1)

Hakkâ kul olup Resûle ümmet olan kişinün
Yok durur tamuda işi şübhe kılma iy gedâ (A: M.9/2)

Sâdıkî, ünlü dini ve tasavvufi eserleri okumuştur ve bunları manzumelerinde zikretmektedir:

Yazdı *Kimyâ-yı Sa'âdet* el-Ğazālî naklini
Şâdıkî kimyâ dilerseñ kıymetine yok bahâ (A: M.8/15)

Naklini sorar iseñ yazdı *Fuşûlü'z-Zâkirîn*
Şâdıkî fikr eyle kim olmayasın [hiç] şermsâr (A: M.10/7)

Haşâ'ış yazdı naklini bu söze i'timâd eyle
Bu beyti Şâdıkî ezber idüben bulasın cennât (A: M.11/3)

Ravza yazdı naklini her kim 'amel kılar ise
Gündüzi 'ıyd olur anuñ gicesi Kıadr ü Berât (A: M.12/10)

Sâdıkî, manzumelerinde zamanenin kötülüğünden ve insanların vefasızlığından şikâyet etmekte ve hakikati gözeten bir vefa ehlinin bile kalmadığını söylemektedir:

Şakın hiç keşf-i râz etme zamân halkına [sen] ey cân
Bulmaz bir vefâ ehli hakikat gözedür yârân (C: M.20/1)

Bütün işlere ihanet girmiş, düzgün iş kalmamıştır:

Kamu şan'atlara girdi hıyânet kalmadı sağ iş
Kâtı mesrûr olup şeytân henüz igvâdadur elân (C: M.20/4)

Sâdıkî, sosyal hayat içerisinde yer alan meslek erbablarından söz ederek maddi çıkar için dinlerini dünyaya sattıklarından şikayet eder:

Gözi görse iki akça ki bakkal ile habbâzın
Dini dünyâya bey' idüp kılar tâ'âtini talan (C: M.20/5)

Sâdıkî, gelip geçici olan bu dünyayı bir değirmene benzetmektedir. Ona göre bu değirmenin üst taşı gökler, alt taşı yerdir ve her saat yüz binlerce insanı öğütmektedir:

İşbu fâninüñ mişâli bir degirmen gibidür
Üst taşı gökler ü alt taşı yir oldı aşikâr (A: M.10/2)

Ögüdür her sâ'at içre nice yüz biñ tenleri
Arpa buğday yimez aşlâ hırş ıla yer mişl-i mâr (A: M.10/4)

Korğ degirmen sâhibinden emrine it imtişâl
Oldurur Allâhu Vâhid Hayy u Rabb Perverdigâr (A: M.10/6)

Sahibinin Allah olduğu bu değirmende Azrail'i de değirmenciye benzetmekte ve onun dakik olduğunu söyleyerek A'raf suresi 34. ayete telmihte bulunmaktadır:

Dağı 'Azrā' il degirmenci mişāli hem daķık
Oldı emvātuñ mişāli hem çuvāl mişl-i mezār (A: M.10/5)

Anne baba hakkı ve anne babanın önemi de manzumelerde işlenmiş konulardandır. Bu konuyu içeren manzumede yine bir ayete telmihte bulunulmuştur. Anne ve babanın kızıp sinirlenmesine evlad "öf" bile dememelidir:

Đarbına kaçmasına öf diyüp tarılmamak
Kaķımayup başlarına itmemek luţf-ı 'ayān (A: M.14/3)

beyitinde İsrā suresi 23. ayete telmih vardır. Ayetlerin yanı sıra anne baba hakkıyla ilgili hadis-i şerife de başvurulmuştur:

Hakķ-ı ümm ğalibdür ebden kıl hazer 'āk olmadan
Gör ne buyurdı hadiř içre bize Faħr-i Cihān (A: M.14/10)

Bir kişi ger vālideyne 'āk olursa şüphesiz
Nār-ı düzeħdür yatağ[ın] tutar anda ol mekān (A: M.14/11)

Babanın evlat üzerinde yerine getirmesi gereken birtakım görevleri vardır. Sâdiki bir mutasavvıf şair kimliğiyle bu görevleri şiirine serpiştirmiş ve adeta şiiri kullanarak Müslüman halka bunları öğretmeyi amaçlamıştır. Buna göre bir babanın evlat üzerinde dört görevi vardır. Bunlar çocuğa güzel bir ad koyup kulağına ezan okumak, sünnet ettirmek, din eğitimi vermek ve salih bir kadınla izdivacını sağlamaktır:

Hem baba üstünde evlāduñ hūķūkı dört dürür
Birisi tođduķda ismin hōř koya eyde ezān (A: M.14/8)

Birisi itmek hıtān anı biri ta'lim-i dīn
Birisi řāliħa-i hātūnı tezvīcdür ol ān (A: M.14/9)

Hemen her divan şairinin genel özelliklerinden biri olan kendini hakir görme tavrı Helvacızāde Sâdiki'de de göze çarpar. Manzumelerinde dahi çokça vaazeden ve öğütler veren Sâdiki, mütevacı bir şekilde bu öğütlere uymak konusunda kendisinde de eksikliklerin olduğunu söylemekte ve kendisine de nasihat etmektedir:

Şâdıkî ašlâ günâhdan ğayrı yok kâruñ senüñ
Tevbe it fazl-ı Hâkka bil bağla dâ'im iy imâm (A: M.4/12)

Şâdıkî bunuñ birisi sende yokdur bil edeb
Tâ'ib ol 'afluñı başa cem' idüp itme ziyân (A: M.14/15)

Va'z iderseñ kendüñe it ba'dehu mü'minlere
Ğayret it 'ömrüñ bâğına irmeden bād-ı hazân (A: M.14/16)

Gel imdi Şâdıkî cehd it göre gör kendi 'aybıñı
Du'âlar kıl hulûş ıla ki rahmet eyleye Raḥmân (C: M.20/7)

Helvacızâde Sâdıkî tarikat ehliendir. Şair Belîğ'in babası Kayseri müftüsü Ali Nisârî Efendi'nin ölümü üzerine bir mersiye yazmıştır ancak kadıların, müftülerin, beylerin kapılarına, hizmetlerine girmeyi değil, *dergâh-ı Mevlâ* olarak tabir ettiği dergâha tabi olunmasını kendine ve dolayısıyla insanlara öğütlemektedir:

Kâzî müftî beg ağalar kapusına varmağıl
Dergeh-i Mevlâya yüz sür bul ḥayât-ı câvidân (A: M.18/33)

Şair, incelediğimiz manzumeler içinde yalnızca bir beyitte Helvacıoğlu adını kullanmıştır:

Ol günü fikr eyle ey Helvâcî Oğlu Şâdıkî
Göçmeden cânın bedenden eyle derdiñe dermân (C: M.17/39)

Helvacızâde Sâdıkî'nin mecmuasının bulunduğu bilinmektedir. Bu mecmuanın eksik bir nüshası Rasim Deniz Özel Kütüphanesi'nde, hacimli bir nüshası da M. Fatih Köksal Özel Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Yani Helvacızâde Sâdıkî'nin 130 yapraklık düzenlenmemiş bir divanı bulunmaktadır. (Köksal, 2014)

Bunların dışında, çeşitli yazma eserlerde muhtelif manzumeleri bulunmaktadır. Bunlar şiirlerinin beğenildiğini, sevildiğini ve okunduğunu gösteren delillerdir. Şiirlerinin beğenildiğinin bir diğer göstergesi ise bestelenmiş şiir veya şiirlerinin olmasıdır. Bunlardan biri de *böyle bilmezdim seni* redifli manzumesidir. Bu manzumenin ilk iki beyiti Muallim İsmail Hakkı Bey (1865-1927) tarafından muhayyer makamında bestelenmiştir.

Ancak güfthenin Helvacızâde Sâdıkî'ye ait olduğu bugün bilinmemektedir ve bazı kaynaklarda İsmail Hakkı Bey'e ait olduğu şeklinde bir bilgi yanlışlığı söz konusudur. Bu manzumenin şahsi kitaplığımızdaki nüshada dokuz beyitinin tamamının bulunması ve nüsha eksik olduğu için eksik de olsa bir beyitinin de E nüshasında bulunması bestelenmiş bu manzumenin Helvacızâde Sâdıkî'ye ait olduğunu kanıtlamaktadır.

3. NÜSHALARIN TASNİFİ

Sâdıkî mahlasını taşıyan çok fazla şair olması, bizim incelemiş olduğumuz manzumelerin yazarı olan Helvacızâde Sâdıkî'nin şiirlerini tespit edebilme konusunda önemli bir problem oluşturmaktadır. Genellikle ölüm, ahiret, karamsarlık gibi konuları işlemesi ve nüshalarda *Helvacızâde*, *Helvacıoğlu* ve *Helvacızâde Mustafa Efendi* adlarının da yazması çalışmanın konusu olan Sâdıkî'nin şiirlerini aynı mahlası taşıyan şairlerden ayırarak tespit edebilmemiz konusunda önemli bir ayırt edici nokta olmuştur. Bu konuda nüshalar arasında bize şairin kim olduğu bilgisini en net şekilde veren nüsha D nüshasıdır. Ulaştığımız nüshalar içerisinde *Helvacızâde ve Mustafa Efendi* adlarının birlikte anıldığı tek nüsha bu nüshadır.

Sâdıkî mahlasıyla içerisinde şiirler bulunan çok fazla yazma eser çeşitli kütüphanelerde kayıtlıdır. Ancak bunların bir kısmı Helvacızâde Sâdıkî'nin şiirlerini içermektedir. Helvacızâde Sâdıkî'nin şiirlerini içeren tespit edebildiğimiz el yazması nüshalar şunlardır:

3.1. A Nüshası

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 2433/8 numarasıyla kayıtlı olan nüshadır. İstinsah tarihi 1198 (1783) olarak verilen nüshanın müstensihî belli değildir. Nüsha, harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Helvacızâde Sâdıkî'nin şiirleri bu nüshada 179b-184a yaprakları arasında bulunmaktadır. İçerisinde Helvacızâde Sâdıkî'ye ait 16 manzume yer almakla birlikte bu manzumelerden ikisi eserin kondisyonu nedeniyle okunamamaktadır. Bu iki manzume çalışmamıza dâhil edilememiştir. Bu nüshada bulunan ve iki manzume dışında çalışmamızda metnini verdiğimiz manzumeler 15 beyitlik Rıhlet-i Āhiret ana başlığı altındaki alt başlıklar ile verilmiş 16 manzumeden ibarettir. Bu manzumelerde; ölüm, ahiret, namaz ve ibadetler, peygamber sevgisi, dünyanın gelip geçiciliği, karamsarlık, anne babaya saygının dini açıdan önemi, müritlere vaazlar gibi konular işlenmiştir. Nüshanın ketebe kaydı şu şekildedir: *Temme bi-'avni'llāhi'l-Meliki'l-Vehhāb sene 1198*

3.2. B Nüshası

B nüshası 2017 yılında Ankara'da bir sahaftan Helvacızâde Sâdıkî'nin manzumelerini içermesi dolayısıyla tarafımızca satın alınmıştır. Nüsha, içerisinde Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* adlı mevlidinin, Geyik, Kesikbaş, Hz. Fatma gibi destan veya halk hikâyelerinin ve ilahilerin bulunduğu 58 varaklık bir yazma eserin 47a-50b varakları arasında bulunmaktadır. Eserin başı tam ancak sonu eksiktir. Helvacızâde Sâdıkî'nin manzumelerini taşıyan kısımda eksik bulunmamaktadır. Nüsha içerisinde Helvacızâde Sâdıkî'ye ait 4 manzume vardır. Nüsha, harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Nüshada tarih belirtilmemiştir ancak yazı, kâğıt ve dil özelliklerinden nüshanın 19. yüzyılın ilk yarısında yazıldığını tahmin etmekteyiz.

B nüshasının içerisindeki dört manzumeden ikisi A nüshasında da bulunmaktadır. Bu iki manzume tenkitli olarak incelenmiştir. Ancak edebi açıdan ve dil açısından daha güvenilir olan nüsha A nüshasıdır. Nüshanın tarih bulunmayan ketebe kaydı şu şekildedir:

*harrerehü'l-fakîrû's-seyyid Şehâbe'ddîn ibn Seyyid 'Alî min nesl-i âhî
Şerâfe'ddîn velî rahmetullâhi ğafarallâhu 'aleyhi okuyanlardan bir du'â ricâ
olunur Allâh Te'âlâ murâdlar ile mesrûr eyleye âmîn yâ mu'in*

3.3. C Nüshası

C nüshası, Milli Kütüphane'de Eskişehir İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda 26 Hk 61/6 numarasıyla kayıtlıdır. Helvacızâde Sâdıkî'ye ait manzumeler nüshanın 164b-166b varakları arasında bulunmaktadır ve üç manzumeden ibarettir. Nesih yazıyla yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi 1185 (1771)'dir ve eserin müstensihisi Mustafa Ali b. Süleyman'dır. C nüshasında bulunan manzumeler diğer nüshalardan A, B ve E nüshalarında bulunmamaktadır. Bu manzumeler içinde 72 beyitten oluşan *Beyân-ı Ahvâli'l-Kubûr* adlı manzume dikkat çekicidir. Manzumede, ölenlerin bedenlerinin başına gelenler, bu ölmüş kişilerin ruhlarının, ailelerini ve dostlarını görmesi için Allah'tan izin alarak dünyaya gelmesi ve buradaki gerçekçi tasvirler oldukça başarılı olmakla birlikte bu manzaralar yoğun bir duygusal anlatımla verilmektedir.

3.4. D Nüshası

D nüshası, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 9718/9 yer numarası ile kayıtlı bulunan nüshadır. Nüshada istinsah tarihi, ketebe kaydı ve müstensih bilgisi bulunmamaktadır.

Yazı, kâğıt ve dil özelliklerinden nüshanın XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu düşünmekteyiz. Nüshada Helvacızâde Sâdıki'nin şiirleri 78b-107a varakları arasında yer almaktadır. Her varakta 8-10 civarı beyit bulunmaktadır.

D nüshasının katalog bilgisinde yazar adı *Sadiki Mustafa Efendi* olarak verilmiştir. Ancak müellif adının bulunduğu 78b varığında müellif adı *Helvacı-zâde Şâdıki Muştafâ Efendi* şeklindedir. Helvacızâde adının kısmen silinmiş olması, nüshanın katalog bilgisini hazırlayanlarca görülememesine ve bilginin eksik verilmesine yol açmış olmalıdır. Bu kısmın okunması sayesinde Sâdıki Mustafa Efendi'nin *Helvacızâde* adıyla da tanındığını anlamış olmaktadır.

3.5. E Nüshası

E nüshası, Milli Kütüphane'de, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda 26 Hk 618/1 numarasıyla kayıtlıdır. İstinsah tarihi ve müstensih bilgisi bulunmamaktadır. Ancak yazı, kâğıt ve dil özelliklerinden 19. yüzyıla ait olduğunu düşünmekteyiz. Harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Başı ve sonu bulunmayan nüsha çok dağınık olduğu için çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

3.6. F Nüshası

F nüshası, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 2810/2 yer numarasıyla kayıtlıdır. Helvacızâde Sâdıki'ye ait manzumeler nüshanın 49b-58a varakları arasında bulunmaktadır. Bu kısım *Beyân-ı Şâdıki* başlığıyla başlamaktadır. Manzume, C nüshasında bulunan *Beyân-ı Ahvâli'l-kubür* başlıklı manzumenin son 33 beyitidir. Harekeli nesih yazı ile yazılmıştır.

3.7. G Nüshası

Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda Ms.or.quart.1488 yer numarasıyla kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr*'da, Sâdıki Helvacı-zâde Mahmûd Efendi (öl. 1653/1064)'ye ait 40a-68a varakları arasında manzumeler yer almaktadır. Ancak kütüphanenin dijital ortamında kondisyonun düşük olması nedeniyle eserin pozları erişime kapalıdır. Helvacızâde Mahmûd Efendi ile bizim çalışmamızda konu edindiğimiz Helvacızâde Sâdıki Mustafa Efendi farklı kişilerdir. Ancak Helvacızâde Mahmûd Efendi yalnızca bu nüshanın katalog bilgilerinde Sâdıki olarak da anılmaktadır. Dolayısıyla bu nüshada bahsedilen manzumelerin ait olduğu şairin adının, katalog bilgisini verenlerce karıştırılmış olması ihtimali vardır. Almanya Milli Kütüphanesi'ndeki bu yazma erişime kapalı olması nedeniyle

incelenememiş, bu konu aydınlığa kavuşturulmamıştır ve nüsha çalışmamıza dâhil edilememiştir.

4. METİNLER

[A. 179b]

1

Rıhlet-i Âhiret

Vezi: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bir gün burc-ı fenâdan göçmege fermân ola
Kurula cengâl-i ecel bir ulu kervân ola¹
2. Kala gözler görmeden hem kulağın işitmeye
Yıkıla beden sarâyı hâk ile yeksân ola
3. Tatlu cânını bedenden ala 'Azrâ' il gelüp
Şoyalar nâzik libâsın bu teniñ 'üryân ola
4. Tahta üzre yatıruban yuyalar güzel² teniñ
Yağasız yeñsiz ton ıla vaħdetiñ seyrân ola
5. Dökesin mâl ıla mülki hânümanı terk idüp
Elvedâ' idüp kamuya bir 'aceb cevlan ola³
6. Ağlaşalar yavrılarıñ⁴ yırtalar yağaların
Ağlamakdan hasret ile gözleri giryân ola
7. Bir ağaçdan ata binüp götüreler dört kişi
Yerler altında koyalar bu tenüñ mihmân⁵ ola

¹ B: -

² B: nâzik

³ B: Dökesin cümle libâsı bu fenâyı terk idüp / Elvedâ' idüp fenâdan bir 'aceb cevlan ola

⁴ Metinde: yavrıların

⁵ B: peymân

8. Çöke kırtlar kuşlar ol nāzūk tenüni yemege
Mūr u māre mūnis olup cigerüñ biryān ola
9. Tağıla kabrūñ üstünden okıyan dōstlar kamu
Kamu tenhā kabır içinde başuña zindān ola
10. Çok'akrepler [ü] yılanlar gül teniñi yimege
Karıncalar [gelüp] yiyüp cigeriñ büryāñ ola⁶
11. Gele münkerle nekır anda ide saña su'āl
Heybetinden zehreler çāk ola dil hayrān ola
12. Ger şakāvetle göçerseñ nice[dür] hāliñ senüñ
Yidigiñ zaqqūm-ı zārī' geydigiñ kaṭrān ola
13. Luṭf idüp Mevlā eger imān ıla göçer iseñ
Hüriler mūnis yerüñ bağ ıla büstān ola⁷
14. Koyasın maḥşer gününde yüzi aḳ şādān olup
Hem şefi'in Aḥmed-i Muḥtār ıla Qur'an ola
15. Ğayret eyle Şādıkı gel 'ömrüñ āḫir olmadan
Yoldaşuñ tā soñ nefesde dīn ile imān ola
- 16.⁸ Kıl hulūş üzre nasīhat cümle mü'min kullara
Tā elünde rüz-ı maḥşer hüccet-i bürhān ola

2

Der-Beyān-ı 'Uḳūbet-i Tārīku'ş-Şalāt

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bil zevācir içre taḥrīr eyledi İbn-i Ḥacer
Kim namāzı terk idene var durur on beş zarar [A. 180a]

⁶ A: -

⁷ B: Ger hidāyet irūben imān ile göçer iseñ / Hürular mūnis yeriñ hem bağ ile büstān ola

⁸ B: -

2. Beş zarar dünyâda üci hîn-i nez' içre durur
Üçü kabır içre kıyâmetde olur derdi hâtar
3. İbtidâ ol beş ki dünyâda işit havf eylegil
'Ömri az olur yüzinde nûr olmazdı beşer
4. Hâk kabûl itmez du'âsın hem kamu mü'minlerüñ
Anuñ üstine kabûl olmaz du'âsı iy püser
5. Dağı sâ'ir tâ'atine bil şevâb virmez Hudâ
Hîn-i nez'inde işit ne ola hâli kıl hâzer
6. Hôr olur hem aç olur şusız olur didi Resûl
Kabır içinde ne gelür başına diñle iy peder
7. Kabır anı şol dem şıka ol hadde kim vaşf olmaya
Cümle âzâde kemükler biri birine geđer
8. Dağı kabri üzre şu'bân[ı] musallağ ide Hâk
Adı nedür şüccâ' akra' heme oldur zî-hüner
9. Kamcı var elinde bir kerre urur bî-namâzı
Yire geđer yanmaz emir olunur aña çıkar
10. Bir dişi var ağız içre tûlını şorar-ısañ
Ol dişüñ uzunlığı bir günlük ola yol kadar
11. Yapışuban çıkarur yerden yine urur yire
Tâ kıyâmet görisedür bu 'azâbı kıl nazâr
12. Diñle maşşerde ne gelür ol garîbün başına
Kim hisâbı şiddet ile görilür uzağ sefer
13. Hem gâzab ider Hudâ hem tamuya dâhil olur
Eline üç satırla mektûb olup böyle yazar
14. Satır-ı evvel zâyi' itdi bu kişi Hâk hakkını
Şânisi maşşüş Hudâdan bil gâzab çokdur yazar

15. Saṭr-ı ṣālis zāyi' itdi nite-kim Haḫ ḫaḫkını
Raḫmet-i Haḫdan bu gūn maḫrūm olup-sın dir berū
16. Bil ḫadīs-i Muṣṭafā ile ṭurur naḫlūm benūm
Bōyle buyurdı ḫabību'llāh ol ṣāḫib-sefer
17. Ṣādıkī ḫavf eyle Haḫdan kıl ḫulūṣ ıla namāz
Tā ki bir sā'atde geḫe elli biñ yıllıḫ sefer
18. Mü'min olan kimseye ol bir namāz ḫadri olur
Cidd ü sa'y ile bul o gicedürür ḫayru'l-beṣer [A. 180b]

3

Der-Beyān-ı Zevāl-i İmān

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bil imānsız gitmege nedür sebep iy zī-vefā
Şaklaya Haḫ bil yigirmi bir sebep yazdı şifā
2. Evvelā sū' -i i'tikād za'f-ı imān ṣāniyā
İstikāmedden 'udūl itmek ṭoḫuz āzāde tā
3. Zēn-i ıṣrār üzre olup şükr-i imān itmemek
Korḫmamaḫ imān zevālinden zulūm itmek ṣehā
4. Boş yerine çok yemīn ṣarāb içmekdür biri
Hem nemīme hem ḫaseddür mü'mine olmaz revā
5. Birisi 'ucb eylemek hem terk-i ta'dil-i erkānı
Biri a'mālin keṣir bilmek bu da degil sezā
6. Biri namāzda teḫāvün nisyānū'z-zünüb
Vālideyne 'āṣī olmaḫ eyleme zinhār cefā
7. Hem kerāmet da'vāsı itmek birisi iy ḫabīb
Biri üstādını incitmek ü mü'mine ezā

8. İtmemek 'inde'l-kırâ'at pes ezāna imtişāl
Şaklaya Rabbüm 'umūmen cümle ihvānı şehā
9. Sadıķı bunlarda taķşir eyleme kıl ihtirāz
Tā ki imānuñ ola kalbūñde imān-ı 'aṭā

4

Der-Beyān-ı Fā'idet-i Bükā'i'l-'Aynü'z-Zünūbi'l-Kesir

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Şöyle gelmişdür haberde kim ola yevme'l-kıyām
Bir kuli dergāh-ı Hāķķa getüreler bī-ārām
2. Virile a'māl defteri şağ elini uzada
Almağa ol defteri ola ba'īd andan tamām
3. Şolin uzada qarīb ola ala şoldan anı
Göre kim içinde mektüb seyyi'āti ki ızām⁹
4. Yā İlähī mā-fe'altu diyü inkār eyleye
Emr ide Hāķ cümle a'zāsına söyleye benām
5. *Ķultuhu* diye lisān diye *baṭaştu* hem yedān
Diye ayaklar *sa'aytu* hem kulak *semi'tu* rām
6. Göz *naṣartu zeneytu* birle viriser cevāb
Ķalısar ol kul tahayyürde n'ola āḫir-kelām
7. Gözlerinden şa'r-ı vāhid ızñ-i Hāķķla söyleye
Diye kim sen dimedüñ mi iy Kerīm 'ālī Hüdām [A. 181a]
8. Hāķ *na'am* diye şa'r diye ki bu zālīm kuluñ
Ben şehādet iderin zālīm durur iy *Lā-Yenām*
9. Līk beni gözyaşıyla ğarķ idüp tevb'eyledi
Hem senüñ korķuñdan idi ol gözi yaşı müdām

⁹ Metinde: uzām

10. Böyle didükde Hudâ 'afv eyleyiser ol kuluñ
Yirini ravzât-ı cennât eyleyüp vire hıyâm
11. İşbu luftı iy Raḥīmā eyle cümle kullara
Ağlayup yanup yaqılup olalar zü'l-ihtirâm
12. Şadıkî ašlâ günâhdan ğayrı yok kâruñ senüñ
Tevbe it fazl-ı Haḫḫa bil bağla dâ'im iy imâm

5

Fî-Ṭalebi'r-Rızık min Allāhu Te'ālā

Veziñ: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Ğam u ferdâyı çekme dem bu demdür ey ğarib insân
Muḫadder herkesüñ rızkı eger bāy u [e]ger sultân
2. Kimesne loḫmasın kimse yemez ger itse yüz biñ cehd
Hudâdan âhḫ ider rızkın eger insân eger ḫayvân
3. Yuvalarda toyura vahşe ininde gelür rızkı
Be hey ğāfil niçün hırş u tama'la olasın cī'ân
4. Ki bir loḫma içün [kim] mîr ü ebvâb-ı selāḫine
Düşüp lâyıḫ mı yüz sürmek var iken Rezzākuñ Sübhân
5. Aduñ 'ālim işüñ cāhil vü füssāḫ ḫālidür ḫālüñ
Ḳıyāmet günü olduḫda bulasın nice biñ ḫüsrân
6. Hudānuñ ism-i Rezzākuñ niçün inkār idersin sen
Seni bir ḫatre nuḫfeden yaratdı eyledi insân
7. Utan iy ğāfil [ü] aḫmaḫ Hudāya istinād eyle
Unutma 'ahd-i mişāḫı yitürme dîn ile imân
8. Tevekkül eyle Mevlāya bu gün iy Şadıkî kemter
Münāşib gözleyen alsun saña kāfi durur Yezdân

6

Der-Vusûli'r-Resûl Şallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Yâ Resûlallâh cemâlün nûrına kılsam nazar
Hiç gönülde zerrece kalmaz gider jeng ü keder
2. 'Âşıkunam¹⁰ 'arz-ı dîdâr eyle kılma ihticâb
Buluban saña visâli irişe sem'a haber [A. 181b]
3. Hak Te'âlânun habîbi sensin iy kân-ı 'ulûm
Zerredür cümle halâ'ik senden alurlar eser
4. Hatm-i mürselsin dağı hem zübde-i nûr-ı Hudâ
'Arş-ı pâk üstünde kıldı seni Mevlâ mu'teber
5. Şâdıkiye vir murâdın 'aybına kılma nazar
Vaşluñı rü'yâda göster bulsun a'dâya zafer

7

Der-Beyân-ı Fenâ-yı A'zâ

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bir gün ola görmeden kıla güzel gözler hemân
Tutmaya¹¹ eller yürümeye ayaklar iy cüvân
2. Tutmaya bülbül lisânun kulağun işitmeye
Büzile gül yüzleri rengi buña yokdur gümân
3. Servi¹²-kâdler bükülüp hâk ile yeksân olısar
Kara toprak altı ola cümleye bir gün mekân
4. Tağıla cismün sarâyı pâre pâre et ile
Gâfil olma kıl tedârik nevm-i gâfletden uyan

¹⁰ Metinde 'âşıkunam şeklinde yazılmış, der-kenarda düzeltilmiştir.

¹¹ B: dutmaya

¹² B: selvi / Metinde: servü

5. Bu sarây ıla libāsa māla mağrūr¹³ olma kim
Kalışar ayruqlara¹⁴ hem bozulur nām u nişān
- 6.¹⁵ Seve gör 'ālimleri kaç mübtedi'lerden şaķın
Tevbe eyle seyyi'āta virmeden ḥasretle cān
7. Senden evvel gönderüp dār-ı beķāya zātını
Yükünü cevherden eyle geçmeden bu kār vān
8. Kıl šalāt-ı ḥamseyi tut şavmı vir māla zekāt
İhtirāz eyle maḥārimden bulasın tā emān
- 9.¹⁶ Yā İlāhī cümle mü'min kullarına fazl it
Virme zebāniler ile rüz-ı maḥşerde emān
10. Şādıkı işbu ḥayālāta şaķın aldanmağıl
Her nefesde zikr-i Ḥaķ olsun saña vird-i zebān¹⁷

8

Fezā'il-i Ḥamse'ş-Şalāt

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

1. Der-ḥaber oldı rivāyet kim didi nūr-ı Ḥudā
Var durur beyne'l-ḥalā'ik beş yoķuş der Muştafā
2. Anı kaṭ' etmez aruqlar kıl tedārik iy kişi
Ḥāzır it zād u zaḥire gör 'ilācın evvelā
3. Birisi mevt 'uķbasıdur hem anuñ [kim] guşşası
Şānii kabır ile anuñ şıķmasıdur bī-mirā [A. 182a]
4. Şālişinci münkereynünñ hem su'āli heybeti
Rābī'i oldı şırāt hem diķkatidür reh-nümā

¹³ A: ğarre

¹⁴ B: vārişlere

¹⁵ B: -

¹⁶ A: -

¹⁷ B'de fazladan bir mısra daha bulunmaktadır: *Tā şefi'in ola yārın Ḥazret-i Faḥr-ı Cihān*

5. Hāmisi mīzān anuñ hem hiffeti didi Resül
İşidicek Bū Bekir hāzretleri itdi bükā
6. Ağladı hattā melā'ik *küllühüm* anda 'ayān
Geldi Cebrā'il Resüle didi iy şāhib-livā
7. Di Ebā Bekre işitmedüñ-mi yā Şiddik sen
Küllü derde var devā hem külli emrāza şifā
8. Kim şalāt-ı şubhı kılsa mevt aña āsān olur
Çuşşasın görmez anuñ dir yā Resül-i Kibriyā
9. Kim şalāt-ı zuhrı kılsa kabır ile hem zağatı
Aña āsān ola bī-şek görmeye renc ü 'anā
10. Münkereynüñ hem su'āli heybeti āsān olur
Kim şalāt-ı 'aşr iderse hūlūşı ile edā
11. Hem şalāt-ı mağribi kılsa şırāt āsān olur
Korkusı olmaz anuñ yıl gibi geçer bī-ezā
12. Kim 'ışāyı bā-hūzūri'l-kalb edā iderse ger
Olısar mīzān aña āsān didi peyk-i Hudā
13. Ulu devletdür şalāt-ı hāmse cümle kullara
Līk *kūmū kānitin* geldi kelām-ı Rabbenā
14. Bahtulu ol kul ki sūnnet üzre beş vakit kılup
Der-'aķab el açuban dergāhdan isteye 'atā
15. Yazdı *Kimyā-yı Sa'ādet* el-Ġazālī naķlini
Şādıkı kimyā dilerseñ kıymetine yok bahā
16. Kıl şalāt-ı hāmisi eyle hem ri'āyet Hāķķına
Bī-hisāb girüp cināna bulasın anda[n] liķā

9

Der-Beyān-ı Hāmd ü Şükürü'l-İ'ā' Rabbenā Lenā

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Kıl Hakkā hamd ü senā kim eyledi bize 'atā
Kıldı bizi ümmetinden Muştafānuñ ol Hudā
2. Hakkā kul olup Resūle ümmet olan kişinüñ
Yok durur tamuda işi şübhe kılma iy gedā
3. Ehl-i Kur'ānuz şıyām ayını tutanlardanuz
Süre-i Yâsin ü Tâhâ oldı bize reh-nümā [A. 182b]
4. Va'de kıldı anı okuyanlara Perverdigār
Komaya tamuya vire aña luftından 'atā
5. Fâtihâ sûresini şorar iseñ kim okusa
Nār olur aña harām diyü buyurdı Muştafā
6. Süre-i İhlâşı şorma 'aql irmez günâhına
Fazlına lâyıq degil kim okuyanları yağa
7. Nefy ü işbât idüben Hakk bir dirüz Aħmed Resül
Böyle ikrār iderüz her demde der-şubh u mesā
8. Fazl-ı Rabba Şadıķı bil bağla idüp ittikāl
Dest-girün Hakk ola [vü] hem şefi'ün Muştafā

10

Der-Beyân-ı Fenâ-yı Dünyâ

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Meyl idüp dünyâyâ aldanma degildür bu karar
Tağıdur dernekleri kılur vücudı tārümār
2. İşbu fâninün mişâli bir degirmen gibidür
Üst taşı gökler ü alt taşı yir oldı aşikār
3. Cümle maħlūkāt içinde dāne mişlidür anuñ
Dağ devrān çarħ gibidür [ü] döner hem şad-hezār [A. 183a]

4. Ögüdür her sâ'at içre nice yüz biñ tenleri
Arpa buğday yimez aşlâ hırş ıla yer mişl-i mâr
5. Dağı 'Azrâ' il degirmenci mişâli hem daķık
Oldı emvātuñ mişâli hem çuvâl mişl-i mezâr
6. Kork degirmen sâhibinden emrine it imtişâl
Oldurur Allâhu Vâhid Hayy u Rabb Perverdigâr
7. Naklini şorar iseñ yazdı *Fuşülü'z-Zâkirîn*
Şadıķı fıkr eyle kim olmayasın [hiç] şermsâr

11

Hayât-ı Resûlullâh Şallallâhu 'Aleyhi ve Sellem fi-ķabrihi

Vezin: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Diridür ķabri içinde Resûl-i Faħr-i Mevcûdât
İķâmet hem ezân birle şalât ider o 'âlî-zât
2. Anuñ-çün yokdur ezvâc-ı Resûle 'iddet iy 'âķil
Resûlüñ ravzası bî-şek olupdur ravza-i cennât
3. Haşâ'ış yazdı naklini bu söze i'timâd eyle
Bu beyti Şadıķı ezber idüben bulasın cennât

12

Mevâ'izü'l-İhvân

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

1. Dir Enes hażretleri buyurdı Faħr-i Kâinât
Vardur üç nesne kefârât dağı üç şey' derecât [A. 183b]
2. Münciyât üç mühlikât üç hıfz idüp eyle 'amel
Tâ bulasın rûz-ı mâhşerde şedâ'idden necât
3. Biri şovuk günde itmâmü'l-vuzûdur iy püser
İntizâr olmaķ namâza birisi ba'de-ş-şalât

4. Naql-i aqdāmdur cemā'ate kefārāt bu üçü
Bildürem saña derecâtı [vü] dağı nîk-şifāt
5. Biri it'āmü't-ta'ām[du] biri ifşā'ü's-selām
Nās uyurken hem şalāt itmek biri iy 'āli-zāt
6. 'Adl kılmak hem ğazab hālinde dağı fi'r-rızā
Hem taşadduk der-ġinā hālinde fakrında şebāt
7. Aşikāre gizlü hem havf-ı Hudādur birisi
İster-iseñ ger necâtı bu üçdür münciyāt
8. Buğl idüp uymak hevāya nefsine 'ucb eylemek
Pek hazer kıl bu üçinden mühlikātdur mühlikāt
9. Şadıķı bu cevheri gel virme nādān eline
Yene 'ālimler bilür ħadrin anuñ fi'l-kā'ināt
10. Ravza yazdı naqlini her kim 'amel kılar ise
Gündüzi 'ıyd olur anuñ gicesi Ķadr ü Berāt
11. Ger olursa bu yakında n'ola hālün gel uyan
'Ākil iseñ tevbe eyle ħoma fiş u seyyi'āt

13

Der-Beyān-ı Esbāb-ı Duħūli'l-Cennet Mine'l-A'māli

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _

1. İy ħabībim saña bir bir ideyim diñle beyān
Cennete lāyık olan a'māl nedür bil iy cüvān
2. Biri kızbi etmemek hem birisi anuñ seħā
Biri dağı ħubb-ı aşħāb-ı Resül-i Muştafā
3. Nefsine şandüğını hem āħara şanmak biri
Biri dağı cān ıla sevmek-dürür 'ālimleri
4. Uyku[yu] az uyumağdur hem ta'āmı az yemek
Çok şalavāt hem dağı çok çok zikrullāh dimek

5. Bi'l-cemâ'at hem şalât-ı hamseyi itmek edâ
Şâ'im olmağdur Ramazân ayını hem iy gedâ
6. Kişiyi cennât-ı didâra bular lâyıq ider
Senüñ ile kabre yoldaş olmağa bile gider [A. 184a]
7. Hem Hudâya tâbi' olmağ Şâdikî cennet yolu
Kıl 'amel kim olasın Mevlâ katında sen velî

14

Der-Beyân-ı Hukûku'l-Vâlideyn 'Alâ El-Veledi

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bil peder hakkını evlâd üzre aña iy cüvân
Her sözün tutmağ degilse ma'siyet itme gümân
2. Hem za'if olsa aña nuşret idüp 'avn eylemek
Her nesi var ise itmemek buğul iy Müslimân
3. Darbına kaçımamasına öf diyüp tarılmamağ
Kaçımayup başlarına¹⁸ itmemek¹⁹ luğf-ı 'ayân
4. Her ne hâceti var ise bî-tevağğuf kıl edâ
Bulayım dirseñ eger nâr-ı cehennemden amân
5. Kendüden evvel iderse vâlideyni intikâl
Yâd ideler her du'âda tiz unutmayup hemân
6. Dostlarının hâtırın yapmağ ziyâret-i kubûr
Eyleyüp her Cum'ada kabri[ni] ziyâret yayan
7. Borçları var ise kalmış mümkün oldukça edâ
Eyleyüp incinmeyeler rahmet ide Müste'ân
8. Hem baba üstünde evlâduñ hukûkı dört dürür
Birisi toğduğda ismin hoş koya eyde ezân

¹⁸ Metinde: başlarına hem

¹⁹ Metinde: itmeye

9. Birisi itmek hıtân anı biri ta'lim-i dîn
Birisi şâliha-i hâtûnı tezvîcdür ol ân
10. Hakk-ı ümm gâlibdür ebden kıl hazer 'âk olmadan
Gör ne buyurdı hadîş içre bize Faḥr-i Cihân
11. Bir kişi ger vâlideyne 'âk olursa şüphesiz
Nâr-ı düzeḥdür yatağ[ın] tutar anda ol mekân
12. Yirle gök arası itse ol 'ibādât bilmiş ol
Haḥ kabûl itmez meger râzî olalar vâlidân
13. Râzî olsa bir kişiden vâlideyni iy püser
Hem günâhı olsa yir gök tolusınca bî-kerân
14. 'Afvına maḥzar kılar Haḥ'ömrini eyler ziyād
Cennet-i a'lâya toḡrı gire görmeye hevân
15. Şadıķı bunuñ birisi sende yoḡdur bil edeb
Ṭâ'ib ol 'aḡluñı başa cem' idüp itme ziyân
16. Va'z iderseñ kendüñe it ba'dehu mü'minlere
Gayret it 'ömrüñ bāḡına irmeden bād-ı ḥazân [B. 47a]

15

İlâhî-yi Ḥelvâcî-zâde

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. 'Aḡluñı cem' eyle başa bu cihân elden gider
Zât-ı kâmil kıl tedârik cism ü cân elden gider
2. Dil uzatma kimseye kendiñde bil noḡsân-isen
Zâyî' itme 'ömrüñi kim nâḡihân elden gider
3. Gitmek için gelmişizdir [biz] bu ḥarâba yaḡın
Bil anı kim ḡirre²⁰ olma bî-gümân elden gider

²⁰ Metinde: ḡarre

4. Nakdiñi Ʒal eyle ŷarrafiñ öñüne varmadan
Tükenir bir gün 'ömür vaƷtı zamân elden gider
5. Bâki 'ömrüñ nev-bahârı geçmeden eyle 'amel
Olusar bir gün Ʒazâna gülsitân elden gider
6. 'Âkil oldur devletine dünyeniñ ŷâz olmaya
Fânidir bâki degildir nâm u ŷân elden gider [B. 47b]
7. Ad ile ŷâna dayanma terk ide gör benligi
Kimseye yoƷdur vefâsı ad u ŷân elden gider
8. Gün bu gündür kıl tedârik âhîret meydânına
Gözleme mal ıla câhı kim bu ŷân elden gider
9. Pâdiŷâh olursañ âhir giydigiñ kefen durur
Meskeniñ Ʒabr olusardur mülk ü mâl elden gider
10. ŷadîki meyl itme dünyâ ŷöhretinden fâriğ ol
Câh-ı dünyâyâ yılarken dil-i cân elden gider

16
İlâhî

Veziñ: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Bir fenâ dünyâ imiŷsin böyle bilmezdim seni
Aŷlı yoƷ sevdâ imiŷsin böyle bilmezdim seni
2. 'Aklı yoƷdur ol kiŷi kim meyl idesen cādüya
Bir denî bâzâr imiŷsin böyle bilmezdim seni
3. Her kim tâbi' olsa saña zihriñi ol nüş ider
Bir zihri-mâr imiŷsin [sen] böyle bilmezdim seni [B. 48a]
4. Her kimiñle yâr olursan âhir olursın 'adû
Sâhîri-i 'ayyâr imiŷsin böyle bilmezdim seni
5. Ğirre idüp ŷayd idersin bülbül-i güyâları
Bir 'aceb mekkâr imiŷsin böyle bilmezdim seni

6. Mālîna cāhîna aşla yok devâm ile sebât
Bir kırî kavkayımışsın böyle bilmezdim seni
7. Çehre-i zerdîne bakmaz 'ârif-i merdâneler
Gülleri yok hâr imişsin böyle bilmezdim seni
8. Ben şanurdım [kim] yüzüni görmedi kimse seniñ
Sen ki hōd bir rüsvâyımışsın böyle bilmezdim seni
9. Şādıkî el çekdi senden sen de andan çek eliñ
Bî-edeb bî-'âr imişsin böyle bilmezdim seni [C. 164b]

17

Hâzâ Nazmü 'ş-Şādıkî Efendi fi Beyân-ı Ahvâli'l-kubür

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Hamd idüp Hakkâ şalavâtla Resûle bî-şümâr
Cân u ten ahvâlini fikr eyleyüp kıl âh u zâr
2. Mevt irecekdir bu halkıñ cümlesine şek degil
Kıl tedârik tabl-ı rihlet irmeden sem'a i yâr
3. Ayrılınca çünkü cânlar tenlerinden nic'olur
Kılam bir bir beyânı 'ibret al tutma [sen] firâr
4. Râviler eydür ki insân kabır içine giricek
Ayrılıcak cânları tenden idicek hep firâr
5. Mertebesine göre vardır maķâmı anlarıñ
Turalar menzillerinde izn-i Hakkâ her ne var
6. Aramağa başlayalar tenlerin döne döne
Çünkü yâr olmuş idi birbir[ler]ine ğam-küsâr
7. Geçse üç gün yâhūd beş gün yâ yedi gün anlara
Görmek için tenlerini idiserler intizâr
8. Hakk Te'âlâ hâzretinden her biri destûr diler
Deyeler ki iy 'atâ ıssı ğanî Perverdigâr

9. Bize mûnis etmiş idiñ tenlerimiz dünyede
Anlar ile ülfet etdik yidik içdik şad hezâr
10. Binüp indik kona göçdük bâğlara vü evlere
Anlar ile gezmiş idik bunca şehr ile diyâr
11. Göresimiz geldi yâ Rab vir bize destûr bu gün
Kim ziyâret idelüm [biz] tenlerimiz fi'l-mezâr
12. İzn ire ol-dem Hudâdan yügrüşüben varalar
Kabr içinde göreler [kim] tenlerin n'olmuş 'ayân
13. Ba'zı cânlar tenlerini zevk ü sefâda göre
Kabri cennet bâğçesi olmuş yaturlar gül-'izâr
14. Cennetiñ koğuları gelür müdâm ol tenlere
İkişer hürî oturmuş yanlarında hüsne-dâr
15. Anlarıñ ol işledikleri hayır eylük imiş
Ol sebebden yüzleri gün gibi gâyet şu'le-dâr
16. Hürilere bakuban ârzuları def' olmadan
Bir dağı bakşam der iken anda kıyâmet kıpar
17. Göre ol cânlar bu zevk içinde olan tenlerin
Şadumân olup döneler olmayalar dil-figâr
18. Hâkdan havf idüp utanmaz 'âşiniñ gel gör tenin
Kabr[i] âteşle toluban cîfeler gibi kıpar
19. Tevbe kılmayup günâhlar işleyüp lezzet alan
Nefse tâbi' oluban 'işyân iden leyl ü nehâr
20. Yiyüp içüp oynayup gülen uyuyan şubha dek
'Âdet iden kendüye dürlü günâh[lar] âşikâr
21. Hubb-ı dünyâ cem'-i mâla ola[lar] şan'a harîş
Oluban şeytâna tâbi' eyleyen Hâkdan güzâr [C. 165a]

22. Anlarıñ da cânları gelüp göreler tenlerin
Ağlaşalar hasret ile olalar hep şermsār
23. Göreler kim şol laţif tonlar şoyulmuş aradan
Bir kefene şarılup şöyle yaturalar hōr u zār
24. Dürlü ni'metler yiyen nāzik vücūd olmuş harāb
'Aklı fikri tağı olup hiç bilmez olmuş kesb ü kār
25. Kanı [kim] ol hammām içinde yuyuban artduđıñ
Şakladığıñ kürkler içinde ki var der deyü kar
26. Çökmüş 'akrebler yılanlar hem çıyanlar ağzına
Burnına kulađına dolmuş böcekler mūr u mār
27. Cān göricek ağlaya [hem] deye ki iy dōstum çün
Bu günü añmaz idiñ dünyāda bir dem āşikār
28. Kanı n'oldı ol degirmi şüretiñ gül yüzleriñ
Ol kemān ebrularıñ incü dişiñ ey yār-ı ğār
29. Ođ gibi ol kara kiprikler kara beñler kanı
Söylemekden kalmış ol bülbül diliñ itmez nişār
30. Şolmuş ol güller gibi yañaklarıñ tudaklarıñ
Birbirinden ayrılup a'zālar olmuş tār u mār
31. Her biri böyle diyüben āh [u] feryād ideler
Döneler menzillerine ağlaşarak zār u zār
32. Bir de kırkında gelürler tenlerini görmege
Göreler kim kap kara olmuş o tenler hakisār
33. Kurtlar üşmüş yüz ağız gözler belürsüz yırtıla
Şaç şakal etler dökülmüş ne hekīm var ne timār
34. Hep kemükler kağsamış çökmüş göğüs gitmiş cemāl
Böyle görüp döneler ağlaşuban bir bir nā-çār

35. Yıl başında bir dağı yine gelürler görmege
Görelir [kim] hep kefenler çürümüŝ olmuş gubâr
36. Et tamar gitmiş kemükler kırımış kalmış kafa
Ayırup incik ayaklar kemüginu rüzigâr
37. Sökelüp kollar kemügi çeñe kemügi yatur
Bunları böyle göricek ağlaşalar zâr u zâr
38. Yine destür ile ire menziline her biri
İdeler menzillerinde hasret ile hep karar
39. Ol günü fikr eyle ey Helvâcı Oğlu Şadıkî
Göçmeden cânın bedenden eyle derdiñe dermân

18

Beyân-ı Őadıkî²¹

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Görine cânlar ne kıur eyleyem saña beyân
Olsa [kim] Cum'a gicesi yâhüd ŝenbih bî-gümân
2. Yâhüd on beş gicesi ol mâh-ı Őa'bânıñ dağı
Hem Receb ayınıñ evvel Cum'ası diñle 'ayân
3. Ramazânıñ dağı evvel gicesi hem âhiri
Leyl-i Kıadr içre hem 'Arefe gicesidir niŝân [C. 165b]
4. Hem iki bayrâm günü geldikde cânlar cümlesi
Hađdan isterler izin dirler kamu yâ Müste'an
5. Dünyede evlerimüze varalum hep görelüm
Akrabâmuz döstlarımız görelüm dirler hemân

²¹ F nüshasında bulunan bu başlık, C nüshasında yoktur ve önceki manzumenin devamı gibi başlıksız bir şekilde yazılmıştır. F nüshasında metin bir hayli bozuk olduğundan C nüshasındaki metin verilmiştir.

6. [Hâtunumı] oğlumı kızcağazım n'oldu bular
Döstcağazım göreyim anlarla yedimdi çok nân
7. Atacığım anacığım göreyim kardaşlarım
Hem göreyim yoldaşcığım tã ki olam şādumân
8. Perdelerin gözlerinden ol dem ref' ide Hudâ
Döstların durdıkları yerden göreler ol zamân
9. Her kişi evli evini göreler andan tamâm
Bir rivâyetde vire destûr anlara Zü'l-mennân
10. Variñ evleriñüzi görin deye ol Zü'l-celâl
Sevnişiben yügrüşüben tiz irişeler yayan
11. Ğayrı eve Ğayrı şehre göçmiş olsa döstları
Hep ırak yakın bir olup bulalar kanda mekân
12. Göreler kiminiñ hâtünin[ı] almış Ğayrı er
Yavricakları kamu boynın egüp eyler fiğân
13. Analarına şoralar n'oldu bizim babamız
Åh idüp ağlar anası dir oğullar el-emân
14. Babañuz topraklar altında yatur bu gün yalnız
Yerine yatlar gelüp zabı etdi mülk-i hânüman
15. İşidicek boynını büker akıdır kanlu yaş
Göñlü şınık bağru başlı kâmeti olmuş gümân
16. Kanı ol [kim] nâzik libâsla tonatdığın seniñ
Ellerine hına yakup sevdiğin kızlar i cãn
17. Düze қоша yavricağım deyüben bağdıkların
Nâzlı nâzlı besledigin kız oğul kardaş hemân
18. Hiç tarar yok saçların hâtırın yokdur [kim] sorar
Gül yañağı hasret ile şanasın olmuş hazân

19. Ba'zı hâtûnuñ dağı cānı bakup görür erin
Yerine bir ğayrı 'avret olmuş eyler imtinān
20. Dögüben söger kıovar ol sevgülü yavrıların
Düşmüş ügey ana eline gözi yaşı revān
21. Der ki hâtün çünkü geldiñ yerime aldıñ erim
Yavırcaqlarım esİR ki eyle anlara ihsān
22. Eyü söyle yavırcaqlarıma benim incitme
Egri bakma kıuzılarına saña kıalmaz cihān
23. Ügey analar işini işleme lutf eylegil
Tarılup çatma kıaşıñ göziñ irişdirme figān
24. Hōşca tut benim helālim sevgülü yārımı hem
Hizmetin gör kıayıyup sögme uzatma hem ziyān [C. 166a]
25. Ol oğullar ki yetim kıalmış anasız babasız
Ata ana cānları gelüp göreler nāgihān
26. Tonları kir saçları taranmadık boynı buruk
Söylese kimi söger kimi döger virmez amān
27. Āh idüp gögsin geçirir her biri bir derd ile
Yalvarır etmek deyü virmezler aña kimse nān
28. Cümle cānlar bakuban zārī kılup ağlaşalar
Döne isteyeler kendileri için armağān
29. Ehl [ü] evlādından aşhābından anlar dileye
Gönderiñ [hem] bize taşadduk hem namāz hem Kıur'ān
30. Hem du'ā kıluñ unutmañ bizleri öldi deyü
Şimdi muhtācız size deyü eydürler etgübān
31. İmdi ey kıardaşlarım fikir it bunı [sen] bu gün
Olmadıñ muhtāc tedārik eyle zādı [sen] hemān

32. Bunları duyduñ işitdiñ Şadıķı sen de dūrüş
Āhiret sa'yın koma elden dünyā dār-ı yalan
33. Kāzī müftī beg ağalar kapusına varmağıl
Dergeh-i Mevlāya yüz sür bul hayāt-ı cāvidān

19

Der-Beyān-ı Nazm-ı Şadıķı Efendi

Veziñ: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Nice maħzūn olmasun dil yā nice etsūn qarār
Fāni dünyānuñ işi cev̄ ü cefādur āşikār
2. Dem sever dirken dem ağlar dīdeler giryān olur
'Āķil olan bunda rāhat istemez leyl ü nehār
3. 'Āķıbet kor [kim] firāk odına cān [u] tenleri
Bād u şarşar-veş ecel yeli eser bī-iħtiyār
4. Ne yigit bilür ne koca [ne] tıfil ne dōstları
Atalardan [hem] analardan irer pür āh [u] zār
5. Evlenüp irsem dirken murāda ider nā-murād
Gül gibi şüretleri tağyir ider mişl-i bahār
6. Nice düğünleri yās u māteme tebdil ider
Geldiği gitdiği yeksān oluban kılmaz qarār
7. Ağlayu geldi[ler] ağlayu gider[ler] fāniden
Derd-i mevte bulmaz Loķmān [u] İskender timār
8. Bindirir cānsız ata başı kaba yalın ayak
Ka'be-i vuşlat diler iħrāma girüp hācī-vār
9. Ehl-i dünyā iken ehl-i āhiret ider seni
Şan'atıñ her ne ise dillerde kalur yādigār
10. Ey Kerīmā eyle eltāf it ki 'gamuñdan kerem
Ravza-i cennet kılop kabrimüz eyle lāle-zār [C. 166b]

11. Hûri [vü] ğilmân kabirde bize yoldaş eylegil
Gül tenimüz yemesün toprak içinde mür [u] mār
12. Gel berū dur dünyā konanı göçer tırmaz gider
Kimse olmaz bu dünyede devlet ile pāyidār
13. Gel Hakkā kullıkda ol eyle İhlāş ile 'amel
Menziliñ bāb-ı āhretde etmeden terk-i diyār
14. Şadıkī bāb-ı Hakkā şıdk ıla eyle ilticā
Soñ nefesde ide tā imān ile Qur'ānı yār

20

Der-Beyān-ı Pinhānū'l-Esrār

Vezin: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Şakın hiç keşf-i rāz etme zamān halkına [sen] ey cān
Bulınmaz bir vefā ehli hakikat gözedür yārān
2. Naşihāt bu yeter saña taħalluṭ eyleme nāsıla
Ki zirā fitne çoğaldı ziyāde oldı fesād kan
3. Bu dīni şimdi hıfz etmek katı güç oldı bilmiş ol
Ki şāyi' oldı nās içre neyime kizb ile bühtān
4. Kamu şan'atlara girdi hıyānet kalmadı sağ iş
Katı mesrūr olup şeytān henüz iğvādudur elān
5. Gözi görse iki aqça ki baqqal ile habbāzıñ
Dini dünyāya bey' idüp kılur tā'ātini talan
6. Çoğı fevt-i cemā'atde bir aqça kār içün dā'im
Ziyān etmez bu dünyāya olur 'uqbāda zī-hüsrān
7. Gel imdi Şadıkī cehd it göre gör kendi 'aybıñı
Du'ālar kıl hulūş ıla ki rahmet eyleye Raḥmān [D. 78b]

21

Fî Medh-i Resûl
Helvâcî-zâde Şâdıkî Muştafâ Efendi

Vezin: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. [Z]ât-ı pâkiñ hürmetiy-çün iy kerem kânı Hudâ
Raḥmet ü ni‘metlerüñden eyleme bizi cüdâ
2. Kim şehâdet iderüz bir Tañrısın şek yok durur
Yok iken ‘âlemleri var eyledüñ yâ Rabbenâ
3. Cennet-i a‘lâ yaratduñ mü‘miniñ meskenin[i]
Düzeḥi daḥı yaratduñ kâfirine cây ola
4. *Küntü kenz* ya‘nî buyurduñ [sen] ki [ben] gizlü idüm
Tâ bilinmek diledüm kıldum bu ḥalkı [ben] peydâ
5. Ol didüñ oldu bu ‘âlem girü sensin yok iden
Pes yaratduñ ‘arş u kürs ü ay u gün ‘arż u semâ
6. Hazretiñe da‘vet için kullarıñı yâ Kerîm
Gönderüpsün bunlara da‘vetçi bunca enbiyâ
7. Tâ ezelden rûhımıza eyledüñ yâ Rab ḥiṭâb
Rabbiñizün ben didüñ eytdüñ evâmir iḳtidâ
8. Dönmeziz biz [kim] ezelden oluban ikrârdan
Rabbimizsiñ [biz] ḳuluñuz cümle ‘abd ile a‘mâ²²
9. Hem Muhammeddür resülün şâdıkı‘l-va‘du‘l-emîn
Cümle maḥbûb[ui] u mergûbuñdur ol [kim] reh-nümâ **[D. 79a]**
10. Nürünü aḳdem yaratduñ kâ‘inâtdan serteser
Lîk soñra kılduñ anı ḥatm-i cümle enbiyâ
11. Hem ḥabîbüñ hem resülün hem şıfatuñdur senün
Ümmeti efḍal ümemdir²³ kendü efḍal ḳamuya

²² Metinde: amâ

²³ Metinde: Aḥmeddür

12. Bizi aña ümmet idüp bî-‘aded virdüñ ni‘am
Hâzretiñe iderüz hamd-i firāvân u senâ
13. Bir bölük ‘aşilerüz kim rahmet uma gelmişüz
N’ola ‘afv itseñ Kerīmā [kim] budur senden ricā
14. Kim didüñ *lâ taknetü min rahmetillâh* iy Kerīm
Ez tu rahmet hem şefâ‘at ez Resül-i Kibriyâ
15. Şâdıkî rûy-ı siyâhı sen bağışla luğ idüp
Yüzi yokdur gâh kim ‘işyân ile niçe vara

SONUÇ

Şiirlerinde Sâdıkî mahlasını kullanan Helvacızâde Sâdıkî Mustafa Efendi XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşamış, mutasavvıf bir divan şairidir. Şiirlerinde tasavvufun etkisi oldukça fazla görülmektedir. Dini-ahlaki ve öğretici şiirlerinin yanında aşıkâne şiirleri de vardır. Başarılı ve şiirleri beğenilen bir şair olduğu, bestelenilen bir manzumesinin olmasından anlaşılmaktadır. Tertiplenmemiş bir divanı bulunan Helvacızâde Sâdıkî'nin şiirleri genelde dağınık parçalar halinde yazma eser mecmualarında veya kimi eserlerin genelde son kısımlarında serpiştirilmiş halde yer almaktadır. Ölüm temini işlediği şiirlerde oldukça etkileyici realist tasvirler dikkat çekmektedir. Helvacızâde Sâdıkî'nin manzumelerini tevhid, naat, münacat, nazire, mersiye gibi türler teşkil eder. Bir divan şairi olması dolayısıyla aruz veznini tercih eden şair, mutasavvıf kimliği dolayısıyla sanat kaygısını arka planda bırakmış ve bu nedenle aruz vezninde aksaklıklar meydana gelmiştir. Ancak şairin Divan Edebiyatının önemli şairlerini tanıdığı ve şiirlerini bildiği Avnî, Revânî gibi şairlere yazdığı nazirelerden anlaşılmaktadır.

Çalışmamız ile şairin çeşitli yazma eserlerdeki yirmi bir manzumesi incelenerek Sâdıkî mahlasıyla şiirler yazan Mustafa Efendi'nin, Helvacızâde ve Helvacıoğlu adıyla da bilindiği ve bazı yazma eserlerde bu adının da zikredildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AVŞAR, Ziya (2017). *Revânî Dîvânı*, e-kitap, www.kultur.gov.tr. (E.T: 01.08.2018)

DOĞAN, Muhammet Nur (2016). *Fâtiḥ Dîvânı ve Şerhi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

GÜVEN, Ahmet Emin (2000). *Kayseri’de Yazma Mecmualar ve Muhtevalarından Seçmeler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Helvâcî-zâde Sâdikî yz., Eren Çabuk - Talha Dilben Ktp. Yz. 16.

Helvâcî-zâde Sâdikî yz., *Manzûme-i Ahvâl-i Kubûr*, Milli Kütüphane 26 Hk 61/6.

Helvâcî-zâde Sâdikî yz., *Manzûme-i Sadiki*, Milli Kütüphane 26 Hk 618/1.

KÖKSAL, Mehmet Fatih (2014). "SÂDIKÎ, Baba Sâdikî, Mustafa", <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1401>, (E.T.: 20.07.2018).

ÖZKAN, İsmail Hakkı (2006). "*Muhayyer*" İslam Ansiklopedisi, C.31, s.s. 22-23.

Sadiki Mustafa Efendi yz., *Manzume*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9718/9.

Sâdikî yz., *Manzûme-i Eyyâm*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2810/2.

Sâdikî Helvâcî-zâde Mahmûd Efendî yz., *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Ms.or.quart.1488.

Sâdikî yz., *Rihlet-i Ahiret*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2433/8.

http://www.eksd.org.tr/bestecilerimiz/muallim_ismail_hakki_bey/muhayyer_bir_fena_dunya_imissin_boyle_bilmezdim_seni.pdf (E.T.: 25.07.2018).

5. TIPKIBASIM

[A180a] / [A179b]

[A181a] / [A180b]

[A182a] / [A181b]

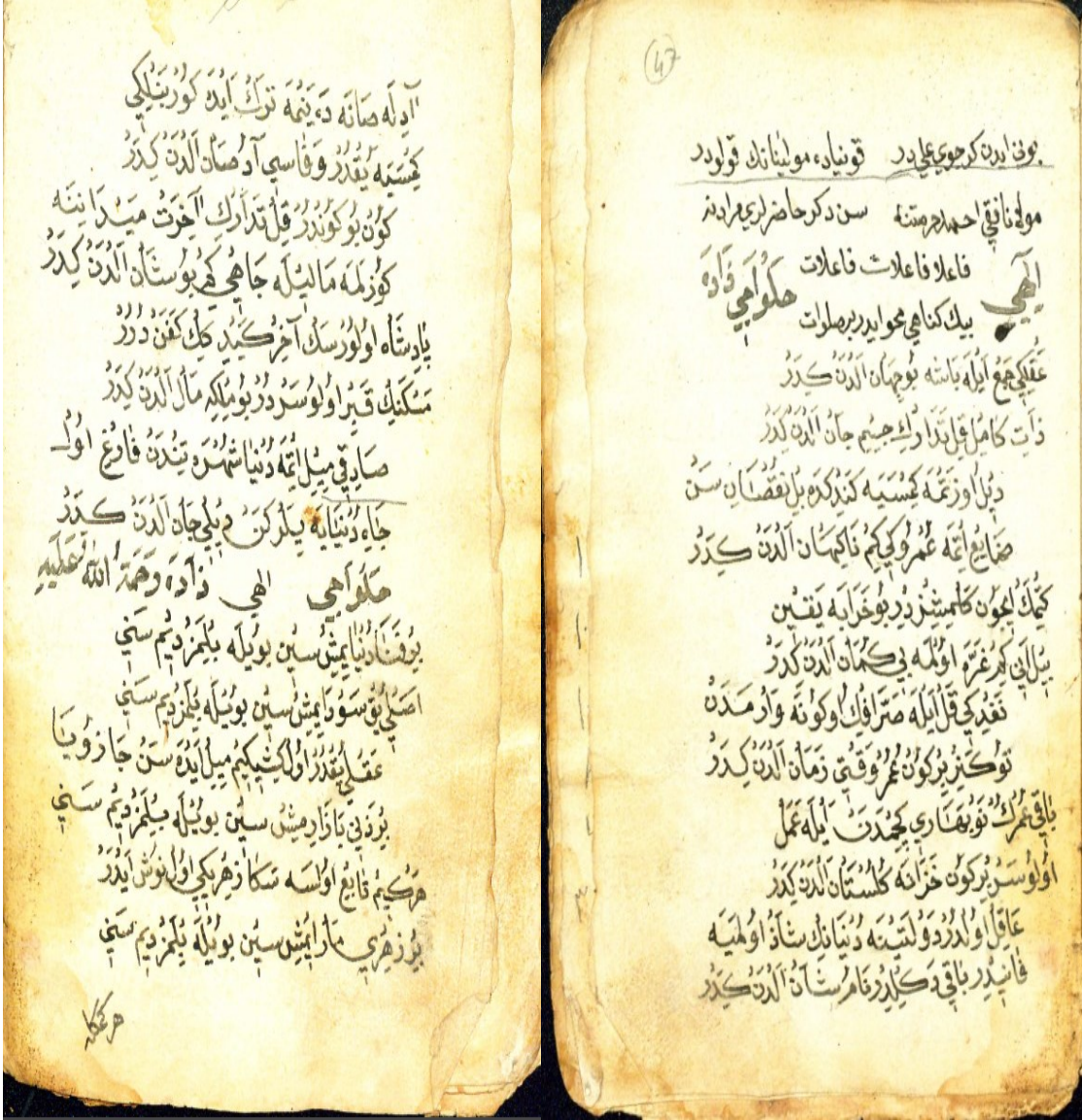

[A183a] / [A182b]

[A184a] / [A183b]

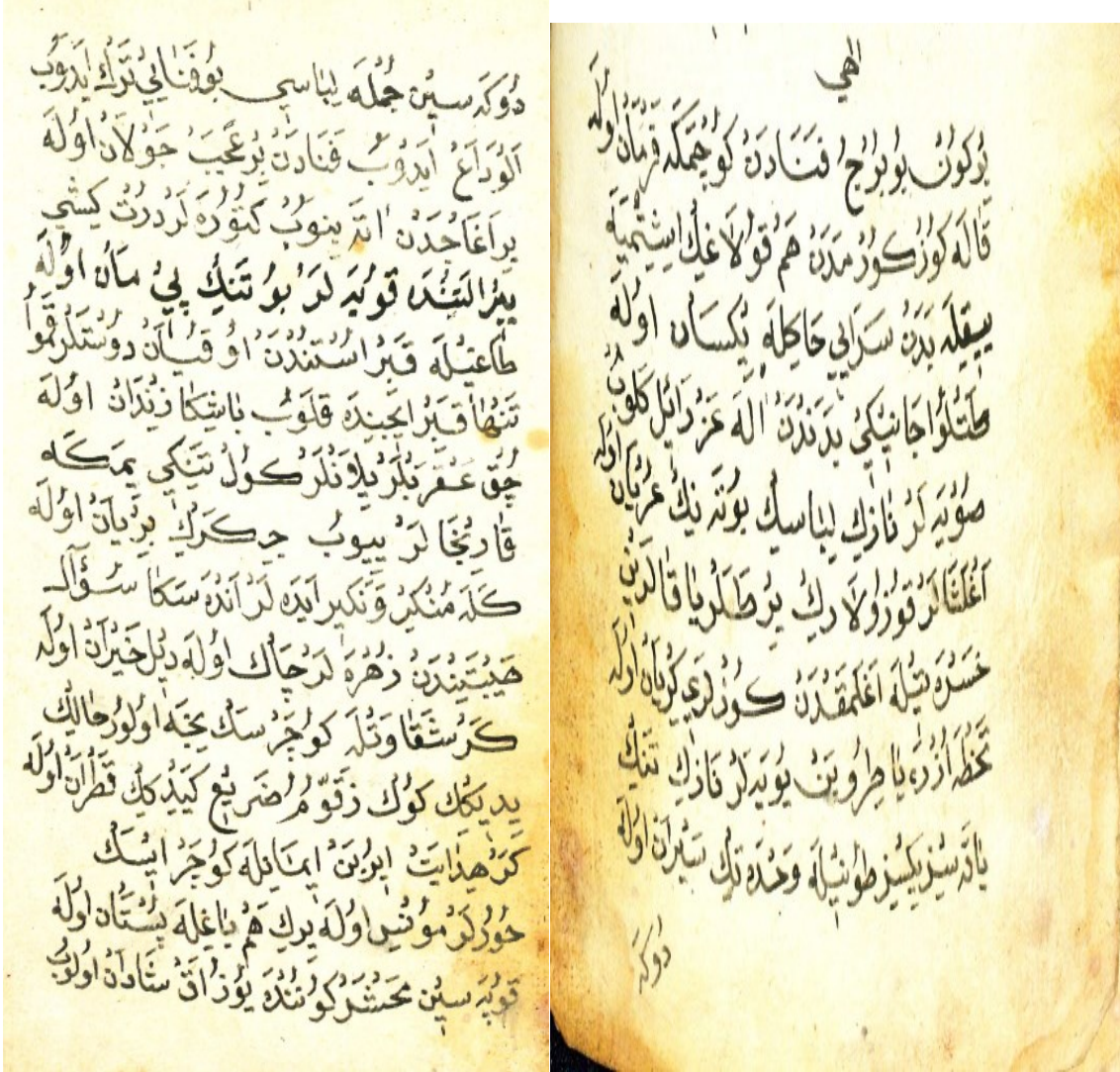

[B47b] / [B47a]

[B48b] / [B48a]

[B49b] / [B50a]

[C165a] / [C164b]

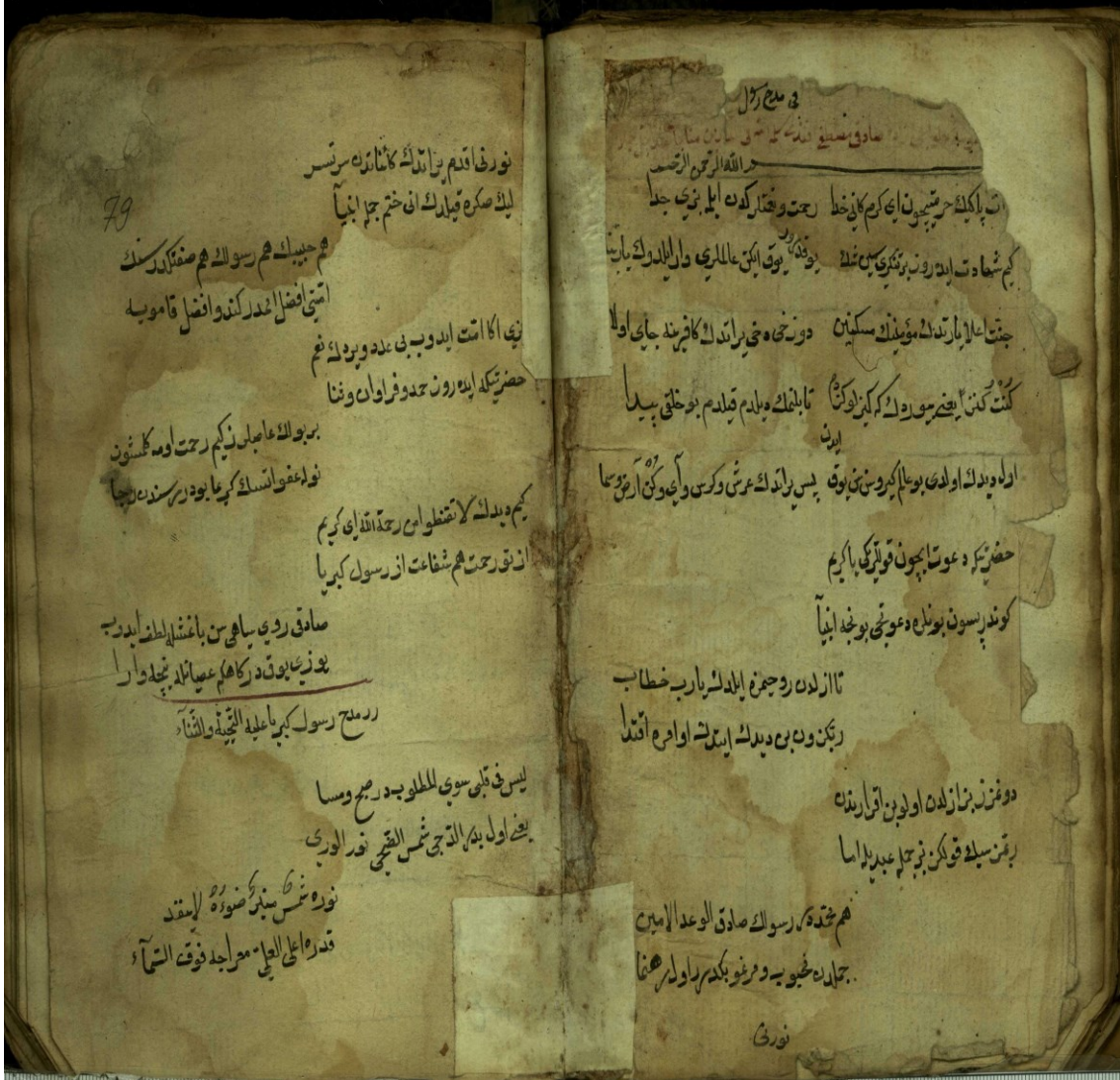

[C166a] / [C165b]

[C166b]

[D79a] / [D78b]

6. EKLER

MUHAYYER
(İlahî)

İSMÂİL HAKKİ BEY

DUYUK

Bi bir fe nâ dün
vâ i miş
sin böy le bil
mez dim se ni
Aş Bî aş bir de yak sev dün
dâ ya i miş miş
sin böy böy le bil bil
mez dim se ni
A ak lı yok ol
ki nin

Ek1

kim mey le de
sen câ zu ya y.Ömürlü

Bir fenâ dünyâ imişsin böyle bilmezdim seni
Aşlı yok sevdâ imişsin böyle bilmezdim seni
Akli yok ol kişinin kim meyl ede sen câzuya
Bir denî dünyâ imişsin böyle bilmezdim seni

Ek2*

* Helvacızâde Sâdîkî'nin *böyle bilmezdim seni* redifli manzumesinin İsmail Hakki Bey tarafından yapılmış bestesi.